

**La configuració del
paisatge medieval:
el comtat de
Barcelona fins el
segle XI**

Bibliografia

ABADAL, Ramon d' (1926-1952): *Catalunya carolíngia, II Els diplomes carolíngis a Catalunya*. Barcelona.

ACHÓN, Oriol (2003): "Aprofitament dels recursos hidràulics d'Esparreguera. Els molins de la Costa de la Gorgonçana", a *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Barcelona. Vol. II, pàgs. 468-475.

ALBAREDA, M.J.; ALONSO, M.; BIOSCA, A.; MOLIST, N.; PUIG, F.; PUIG, J.M.; MELIÀ, R.; SAORÍN, A. (1985): "Resultats de les excavacions arqueològiques portades a terme dins el Pal de l'Atur a Sant Boi de Llobregat (Baix Llobregat)", a *Tribuna d'Arqueologia, 1984-1985*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

ALTURO, J. (1985): *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200*, 3 vols. Fundació Noguera. Barcelona.

ÀLVAREZ, Aureli; GALINDO, Jordi; MAURI, Alfred (2005, en premsa): "El Pont del Diable: tècniques constructives, materials i seqüència històrica", a *Pont del Diable. Taula rodona. Castellbisbal-Martorell*. Ajuntaments de Castellbisbal i Martorell.

AMON, M. Dolores (1999): "Necrópolis del Francolí", a *Del romà al romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàgs. 263-265.

ARACIL, Javier (1978): *Introducción a la dinámica de sistemas*, Alianza Universidad, 205. Alianza Editorial, Madrid.

BACH, A. (1984): *Col·lecció diplomàtica del monestir de Santa Maria de Solsona: el Penedès i altres llocs del comtat de Barcelona (segles X-XV)*. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

BALANÇÀ, Pere (1997): *L'Islam a Catalunya*. Rafael Dalmau Editor. Barcelona

BAENA, J.; BLASCO, C.; QUESADA, F. (eds.) (1997): *Los SIG y el análisis espacial en Arqueología*. UAM Ediciones. Madrid.

BALARI, José (1964): *Orígenes Históricos de Cataluña*. Instituto Internacional de Cultura Románica. Sant Cugat del Vallès.

BANKS, Philip (1980): *The topography of the city of Barcelona and its urban context in Eastern Catalonia from the third to the twelfth centuries*. Tesi doctoral. Universitat de Nottingham.

BANKS, Philip (1990): "Burgus, suburbium and villanova: the extramural growth of Barcelona before A.D. 1200", a *Història Urbana del Pla de Barcelona*. Barcelona. Vol. 2, pàgs. 107-133.

BARCELÓ, Miquel (1988): *Arqueologia medieval. En las afueras del "medievalismo"*. Editorial Crítica. Barcelona.

BARCELÓ, Miquel (1992): "Els establiments àrabs i berebers de l'Alte Penedès i els seus noms", a *Catalunya Romànica*, vol. XIX. Pàgs. 25-28.

BARCELÓ, Miquel (Coord.)(1999): *Musulmans i Catalunya*. Ed. Empúries. Barcelona.

BARRAL, Xavier (1981): *L'art pre-romànic a Catalunya*. Ed. 62. Barcelona.

BARRASETAS, Eulàlia; MARTÍN, Albert; PALET, Josep M. (1992): "Les ocupacions d'època romana i medieval de l'Aiguacuit (Terrassa)", a *Tribuna d'Arqueologia 1990-1991*. Barcelona. Pàgs. 115-122.

BARREDA, M. LL.; GARCIA, J.; SERRET, C. (1993): *Història de Sant Boi de Llobregat*. Ajuntament de Sant Boi de Llobregat. Sant Boi de Llobregat.

BATET, Carolina (1993): "L'expansió territorial del comtat de Barcelona als segles X i XI", a *III Congrés d'història de Barcelona, I*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 263-274.

BATET, Carolina (2005): *El Castell Termenat d'Olèrdola*. Monografies d'Olèrdola 1. Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona.

BATISTA, Ricard; MOLIST, Núria; ROVIRA, Jordi (1991): "El conjunt monumental d'Olèrdola: les darreres campanyes d'excavacions (1983-1989)", a *Tribuna d'Arqueologia (1989-1990)*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.

BERTRAND, G. (1977): "Pour une histoire écologique de la France rurale", a *Histoire de la France rurale, I*. Pàgs. 34-113.

BERTRAND, G. (1978a): "Le paysage entre la nature et la société", a *Revue Géographique des Prénées et du Sud Ouest, 49*. Pàgs. 239-258.

BERTRAND, G. (1978b): "L'Archéologie du paysage" dans la perspective de l'écologie historique", a *Actes du colloque Archéologie du paysage. Paris. Mai 1977. Caesardunum, 13*. Pàgs. 132-138.

BINTLIFF, John; SBONIAS, Kostas (ed.) (1999): *Reconstructing Past Population Trends in Mediterranean Europe (300 BC - AD 1800)*. Oxbow Books. Oxford.

BOHIGAS, Miquel; NAVARRO, Rosario; VIVES, Miquel (1992). "Aportaciones al estudio de la Via Augusta a su paso por el Penedés". *El miliario extravagante*, 38 Pàgs. 17-23. Cádiz, 1992.

BOLÓS, Maria de (1992a): "Cuestiones de terminología", a *Conferencias del I Congreso de Arqueología del Paisaje, 1990*. Universitat de Barcelona. Barcelona.

BOLÓS, Maria de (Dir.) (1992b): "Escuelas y tendencias actuales en la Ciencia del Paisaje", a *Manual de Ciencia del paisaje Teoría, métodos y aplicaciones*. Masson, S.A., Barcelona

BOLÓS, Maria de (Dir.) (1992c): "El geosistema, modelo teórico del paisaje", a *Manual de Ciencia del paisaje Teoría, métodos y aplicaciones*. Masson, S.A., Barcelona

BOLÒS, Maria de (2003): "El paisatge del passat (ss. IV-VI DCI u actual de la comarca del Baix Penedès)", a *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*. Generalitat de Catalunya. Barcelona. Pàgs. 239-248.

BOLÒS, Jordi; PAGÈS, Montserrat (1987): "El castell i la baronia de Castellvell de Rosanes (Baix Llobregat)", a *Fortaleses, torres, guaites i castells a la Catalunya medieval. Acta Mediaevalia. Annex 3*. Universitat de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 113-151.

BOLÒS, Jordi; BUSQUETA, Joan J. (Ed.) (1997): *Territori i Societat a l'Edat Mitjana*. Història, arqueologia, documentació. Universitat de Lleida. Lleida.

BOLÒS, Jordi (1991): "Aportacions al coneixement de les vies de comunicació", a *Symposium Internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*. Barcelona. Vol. I, pàgs. 409-436.

BOLÓS, Jordi; HURTADO, Víctor (1993): "La xarxa vària catalana a l'alta edat mitjana. Una aproximació des de la cartografia", a *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 23. Barcelona. Pàgs. 3-26.

BOLÒS, Jordi (2004): *Els orígens medievals del paisatge català. L'arqueologia del paisatge com a font per a conèixer la història de Catalunya*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

BONASSIE, Pierre (1979): *Catalunya mil anys enrera*. Edicionsn 62. Barcelona.

BOSCH, Josep M.; MESTRES, Josep; MOLIST, Núria; SENABRE M. Rosa; SOCIAS, Joan (2004): "La recerca a Olèrdola: una aposta pel futur", a *Del Penedès*, núm. 9. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès. Pàgs. 23-33.

BOSCH, Josep M.; MESTRES, Josep; MOLIST, Núria; SENABRE M. Rosa; SOCIAS, Joan (2003): "Les sitges del sector 01. L'ocupació del *castrum Olerdula* al segle X (Olèrdola, Alt Penedès)" a, *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Barcelona. Pàgs. 775-790.

BOSCH, Josep M.; VALLÈS, Jordi (1988): "La Miranda, una necròpolis medieval de turó aïllat al Penedès", a *Miscel·lània Penedesenca XI*. Institut d'Estudis Penedesencs. Pàgs. 99-114.

BOSCH DE NOYA I CASANOVAS, R. (1983): *Notes històriques sobre Sant Sadurní d'Anoia i Subirats. Recull de treballs d'investigació apareguts en diverses publicacions*. Conselleria d'Ensenyament i Cultura de l'Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia.

BRADFORD, J.S.P (1957): *Ancient Landscape. Studies in Field Archaeology*. Londres.

BRAMON, Dolors (2000): *De quan érem o no musulmans*. Eumo Edsitorial. Vic.

BROGIOLO, G.P (ed.) (1994): "Edilizia residenziale tra V e VIII secolo", a *4º Seminario sul Tardoantico e l'Altomedioevo in Italia Settentrionale (Mont Barro-Galbate, 2-4 settembre 1993)*. Padova.

BROGIOLO, G.P. (1996): "Prospettive per l'archeologia dell'architettura", a *Archeologia dell'Architettura 1*. Pàgs. 11-15.

BURJACHS, Francesc (2004): "Paisatges i climes medievals de la fçaan mediterrània ibèrica nord-occidental", a *Actes del Congrés. Castells medievals a la Mediterrània nord-occidental*. Museu Etnològic del Montseny. Arbúcies. Pàg. 231-246.

BUTZER, Karl W. (1989): *Arqueología: una ecología del hombre*. Ediciones Bellaterra, Barcelona.

CABRÉ, Montserrat (1989): "Les monges de Sant Pere de les Puelles, propietàries al pla de Barcelona (segles X i XI)", a *Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Vol. I, pàgs. 37-44.

CARAFÍ, Enric (2003): "La Gelida del segle XIX. Una curiosa descripció del patrimoni arquitectònic gelidenc, el 1845", a *Festa Major 2003*. Ajuntament de Gelida. Gelida. Pàgs. 67 - 71.

CARAFÍ I MORERA, Enric; MAURI I MARTÍ, Alfred (1984): *El castell de Gelida*. Associació d'Amics del Castell de Gelida.

CARRERAS, F. (1900): *Lo Castell-bisbal del Llobregat. Apuntacions històriques de l'Edat Mitjana*. Barcelona.

CARULLA, Narcís; MAURI, Alfred (1998, inèdit): *Memòria dels treballs de prospecció arqueològica portats a terme a la plaça de la Cendra i a la plaça Nova d'Olesa de Montserrat*. Ajuntament d'Olesa de Montserrat.

CASANOVAS, Pere; ÀLVAREZ, Miquel Àngel (1992): *La Granada mil·lenària*. Parròquia de Sant Cristòfol de la Granada. La Granada.

CEBRIÀ, A.; RIBÉ, G.; SENABRE, M.R. (1992): "L'arqueologia a l'Alt Penedès: estat de la qüestió als anys 90", a *Miscel·lània Penedèsenca 1991*. Pàgs. 38-135. Sant Sadurní d'Anoia.

CERDÀ, Josep A.; GURII, Ether (2002): "Continuïtat i canvis a la vila d'Alarona (Mataró) a l'Alta Edat Mitjana", a *I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Barcelona. Pàgs. 100-112.

CHAPELOT, Jean; FOSSIER, Robert (1980): *Le village et la maison au Moyen Age*. París.

CHEVALLIER, Raymond (2000): *Lecture du temps dans l'espace. Topographie archéologique et historique*. Picard. París.

CLARKE, D.V. (Ed.) (1977): *Models in Archaeology*. Methuen. Londres.

CODINA, Jaume; MORAN, Josep; RENOM, Mercè (1992): *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*. Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

COLL, J.M.; ROIG, J.; MOLINA, J.A. (1997): "Las producciones cerámicas de época visigoda en la Catalunya central (SS.V-VII): algunas consideraciones técnicas y morfológicas", a *La céramique médiévale en Méditerranée. Actes de VI Congrès de l'AIECM2*. Aix-en-Provence. Pàgs. 193-197.

COROMINAS, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae*. Curial Edicions Catalanes. Barcelona.

D'ANDREA, Andrea; NICCOLUCCI, Franco (Coord.) (2000): *Atti del I Workshop Nazionale di Archeologia Computazionale*. Firenze.

DD.AA. (1960): *Glosarium Mediae Latinitatis Cataloniae. Voces latinas y romances documentadas en fuentes catalanas del año 800 al 1100*. Universidad de Barcelona. Escuela de Filología de Barcelona del CSIC. Barcelona.

DD.AA. (1971): *Els castell catalans*. Dalmau editors. Barcelona.

DD.AA (1982): *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Barcelona.

- DD.AA (1992): *Catalunya Romànica*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- DD.AA. (1993): *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana. Anttigitat tardana. Campanyes 1982-1989*. Barcelona.
- DD.AA. (1996): *L'homme et la nature au Moyen Age*. Editions Errance.París.
- DD.AA. (1997): *Ceràmica medieval catalana. Actes de la taula rodona celebrada a Barcelona. Quaderns científics i tècnics, 9*. Diputació de Barcelona. Barcelona.
- DD.AA. (1997): *Contextos ceràmics d'època romana i de l'alta edat mitjana (segles IV-X)*. Arqueomediterrànea, 2.
- DD.AA (1997): *Voies romaines du Rhône à l'Èbre: Via Dminta et Via Augusta*. Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme. Paris.
- DD.AA. (1997): *Techniques et économie antiques et médiévales. Le temps de l'innovation*. Editions Errance.París.
- DD.AA. (1999): *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense Mediterània entre els segles IV i X*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- DD.AA. (2003): *Eines i instrumental metàl·lic medieval (s. V-XV dC)*. Museu Arqueològic de l'Esquerda. Roda de Ter.
- DD.AA. (2003): *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetànica oriental. Generalitat de Catalunya*. Barcelona.
- DD.AA. (2004): *Actes del Congrès. Castells medievals a la Mediterrània nord-occidental*. Museu Etnològic del Montseny. Arbúcies.
- DENEMARK, Robert; FRIEDMAN, Jonathan; GILLS, Barry; MODELSKI, George (Ed.)(2000): *World System History. The social science of long-term change*. Routledge. New York.
- DEU MARTÍ, Joan (1993): *Cent anys d'història. Temple de Sant Esteve Sesrovires 1891-1991*. Parròquia de St. Esteve Sesrovires. Sant Esteve Sesrovires.
- DINCAUZE, Dena (2000): *Environmental Archaeology. Principles and practice*. Cambridge University Press. Cambridge.
- DUEKER, K.J. (1979): "Land Resource Information System: A review of fifteen years experience", a *Geoprocessing*, 1. Pàgs. 105-128.
- DUPRE, X. (1993): "Los arcos honoríficos de Tarraco", a *La ciutat en el món romà. Pre-actes. XIV Congrés internacional d'Arqueologia Clàssica*. Tarragona. Pàgs.73-76.

DURAN, F. (1925-1927): *El señorío de Castellvell*. Tarragona.

ESTEBAN, A.; RIERA, S. (1994): "Transformacions del paisatge i ramaderia a la costa catalana del Penedès i Garraf (Barcelona) a l'alta edat mitja", a *Actes del IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola*. Alacant. Vol. III, pàgs. 647-655.

ESTRADA GARRIGA, J. (1997): "El itinerario de los Vasos Apolinales en el trayecto de Girona a Tarragona", a *Voies romaines du Rhône à l'Èbre: via Domitia et via Augusta*. DAF. París. Pàgs. 149-156.

FÀBREGA, A. (1995): *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Documents dels anys 844-1000*, vol. I. Capitulum Almae Sedis Barchinonensis Archivum. Barcelona.

FARELL, D.; OLIVADES, D.; SUBIRANAS, C. (2000): "El Castell de Burriac. La intervenció arqueològica de 1993", a *Ir. Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Barcelona. Pàgs. 242 - 253.

FARÍAS, Victor (1989): *La sacreria catalana*. Tesina de llicenciatura inèdita. Universitat de Barcelona.

FARÍAS, Victor (1993): "La sagrera catalana (c. 1025-c. 1200) características y desarrollo de un tipo de asentamiento eclesial", a *Studia Historica-Historia Medieval*. Vol. XI. Pàgs. 81-121⁶².

FARÍAS, Victor (1994): "Problemas cronológicos del movimiento de Paz y Tregua catalán del siglo XI", a *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, núm. 14-15. Barcelona. Pàgs. 9-37.

FARIAS, Victor (1995a): "Alous i dominis", a *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Vol. 2, pàgs. 102-116.

FARIAS, Victor (1995b): "Els inicis de l'Església catalana", a *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Vol. 2, pàgs. 154-171.

FARRENY, Montserrat; MAURI, Alfred; VIVES, Miquel (1994): "La seqüència històrica del Pont del Diable i el seu context territorial", a *Miscel·lània d'homenatge a Jaume Codina*. El Prat. Pàgs. 219-250.

FELIU, G.; SALRACH, J.M.; ARNALL, M.J.; BAIGES, J.; BENITO, P.; CONDE, R.; FARÍAS, V.; TO, LI. (1999): *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 vols. Fundació Noguera. Barcelona.

---

⁶²He d'agrair a aquest autor l'haver-me facilitat la seva darrera publicació sobre el tema, que m'ha permès conèixer l'argumentació i bona part de la informació continguda a la seva tesi de llicenciatura, la qual no m'ha estat possible consultar en no conservar-se a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

FERNÁNDEZ CASTRO, M.C. (1982): *Villas romanas en España*. Madrid.

FISHER, Peter F. (1999): "Geographical Information Systems: Today and Tomorrow?", a *Geographical Information Systems and Landscape Archaeology*. Oxbow Books. Oxford. Pàgs. 5-11.

FITÉ, Francesc (1993): *Arquitectura i repoblació en la Catalunya dels segles VIII-XI*. Universitat de Lleida. Lleida.

FIXOT, M; ZADORA-RIO, E (Dir.)(1994): *L'environnement des églises et la topographie religieuse des campagnes médiévales*. DAF. París.

FONT i GAROLERA, Jaume (1993): *Infraestructures viàries i organització del territori : contribució al coneixement del procés de formació de la xarxa viària catalana*. Tesis doctorals microfilmades. Universitat de Barcelona. Barcelona.

FONT, J.M. (1969): *Cartas de población y franquicias de Cataluña*. Barcelona.

FRANCOVICH, Riccardo; PATTERSON, Helen (ed.) (1999): *Extracting Meaning from Ploughsoil Assemblages*. Oxbow Books. Oxford.

FREEDMAN, Paul H. (1993): *Els orígens de la servitud pagesa a la Catalunya Medieval*. Eumo Editorial. Vic.

GALINDO I TORRES, Jordi; MAURI I MARTÍ, Alfred; ROVIRA-TOVELLA, Ramón (1993): Les tècniques constructives del castell de Gelida, *IV CAME*, Tomo II. Pp. 387-392.

GALINDO, J; MAURI, A. (1994): "L'obra gòtica del pont del Diable", a *Actes del IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola*. Alacant. Pàgs. 743-748.

GARCIA, Gemma; OLESTI, Oriol (1999): "Terrassa i el seu territori a l'edat antiga: estat de la qüestió i noves perspectives de recerca", a *Terme*, núm. 14. Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. Terrassa. Pàgs. 13-23.

GARCIA, M. Gemma; MORO, Antonio; TUSET, Francesc (2003): "De conjunt paleocristià i catedralici a conjunt parroquial. Transformacions i canvis d'ús de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. Segles IV al XVIII", a *Terme*, núm. 18. Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. Terrassa. Pàgs. 29-57.

GILLINGS, Mark; MATTINGLY, David; DALEN, Jan van (ed.) (1999): *Geographical Information Systems and Landscape Archaeology*. Oxbow Books. Oxford.

GIRALT, Emili (Coord.)(1993): *Vinyes i vins: mil anys d'història. Actes del IIIr. col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*. Febrer 1990. Publicacions de la Universitat de Barcelona. Barcelona.

GONZALEZ, Paloma; MARTÍN, Araceli; MORA, Rafael (Coord.)(1999): *Can Roqueta. Un establiment pagès prehistòric i medieval (Sabadell. Vallès Occidental)*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

GORGES, J.G. (1979): *Les villas hispano-romaines. Inventaire et problématique archéologique*. Paris.

GRANADOS, J. Oriol; RODÀ, Isabel (1993): "Barcelona a la baixa romanitat", a *Actes del III Congrés d'Història del Pla de Barcelona*. Barcelona. Vol. 1. Pàgs. 25-46.

GUITIÁN, Luís; LOIS, Rubén (Coord.)(1996): *Actividad humana y cambios recientes en el paisaje*. Xunta de Galicia.Santiago.

HARRIS, E.C. (1975): "The Stratigraphic Sequence: a questions of time", a *World Archaeology*, 11, p. 111-117.

HARRIS, E.C. (1979): *Principles of Archaeological stratigraphy*. Londres.

HARRIS, E.C. (1991): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Barcelona.

HARRIS, E.C. (1992): "L'estratigrafia és el matrix de l'arqueologia", a *Harris Matrix. Sistemes de registre en arqueologia*. Lleida. Pàgs. 86-107.

HARRIS, E.C., M.R. Brown III i G.J. Brown (Ed.) (1993): *Practices of Archaeological Stratigraphy*. Londres.

HERNÁNDEZ, F. Xavier (2003): *Història militar de Catalunya*. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona.

HODDER, I.; ORTON, C. (1976): *Spatial Analysis in Archaeology*. Cambridge University Press.

HUMBOLDT, A. von (1874): *El Cosmos. Ensayo de una descripción física del mundo*. Imprenta Gaspar y Roig. Madrid.

HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; MISERACHS, Toni (1995): *Atles d'Història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona

JÁRREGA, Ramon (1992): "Aproximació a l'estudi de l'Antiguitat Tardana a les comarques del Garraf, Alt Penedès i Baix Penedès", a *Olerdulae XVII*. Vilafranca del penedès. Pàgs. 53-112.

KIESLING, Kristi L.R. (2001): "Descripción Archivística Codificada (EAD): desarrollo y potencial internacional", a *Lligall 17. Revista Catalana d'Arxivística*. Barcelona. Pàgs. 73-88.

KIRCHNER, Helena (1992): " El Castell de Mediona (Alt Penedès)", a *Tribuna d'arqueologia (1990-1991)*. Generalitat de Catalunya, Barcelona. Pàgs. 101-103.

LACOSTE, Yves (1977): *La geografia: una arma para la guerra*. Barcelona.

LEVEAU, Philippe; WALSH, Kevin; TRÉMENT, Frédéric; KARKER, Graeme (ed.) (1999): *Environmental Reconstruction in Mediterranean Landscape Archaeology*. Oxbow Books. Oxford.

LLORAC I SANTÍS, S. (1998): *Subirats. Visió general d'un municipi de l'Alt Penedès*. Ajuntament de Subirats. Subirats.

LLOVET, Joaquim (2000): *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró.

MARCA, P. de (1688): *Marca hispanica, sive limes hispanicus, hoc est geographica et historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis et circumiacentium populorum ab anno 817 ad annum 1258*. Paris

MARQUÈS, M. Àngels (1984): *Les formacions quaternàries del delta del Llobregat*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

MARTÍ, Ramon (1988): "L'ensagrerament: l'adveniment de les sagreres feudals", a *Faventia*, núm. 10. UAB. Pàgs. 153-182.

MARTÍ, Ramon (1993a): "Territoris en transició al Pirineu medieval (segles V-X)", a *3r Curs d'Arqueologia d'Andorra*. Andorra. Pàgs. 37-83.

MARTÍ, Ramon (1993b): "Concreció territorial del comtat de Barcelona", a *III Congrés d'història de Barcelona, I*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 247-253.

MARTÍ, Ramon (2003): "La defensa del territori durant la transició medieval", a *Actes del Congrés. Castells medievals a la Mediterrània nord-occidental*. Museu Etnològic del Montseny. Arbúcies. Pàgs. 89-114.

MARTÍNEZ ALIER, Joan (1984): *L'ecologisme i l'economia*. Llibres a l'abast 16. Edicions 62. Barcelona.

MAS, J. (1914-1915): *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*. Barcelona.

MAS, J.: *Notes històriques inèdites*. AHCB.

MASAGUË, Josep M. (1995): *Església de Sant Vicenç de Jonqueres (Sabadell, Vallès Occidental)*. Quaderns de Patrimoni I. Ajuntament de Sabadell.

MAURI, Alfred (2002): "Orígens de la capella i de la vila de Sant Miquel de Gelida", a *Festa Major 2002*. Ajuntament de Gelida. Gelida.

MAURI, Alfred (1989): *La seqüència estratigràfica de les estructures murals del castell de Gelida*. Gelida. Premi Fundacion Melcior Colet. Inèdit.

MAURI I MARTÍ, Alfred; ROVIRA-TOVELLA, Ramón (1990): *Guia del Castell de Gelida*. Associació d'Amics del Castell de Gelida, Gelida.

MAURI, Alfred (1997a, inèdit): *Sistemes territorials i l'estudi de les traces arqueològiques medievals. Un exemple d'aplicació a l'antiga baronia de Castellvell de Rosanes. (Baix Llobregat, Barcelona)*. Memòria de llicenciatura. Universitat de Barcelona.

MAURI, Alfred (Coord.) (1997b): *Sant Pau de Riu-sec (Sabadell, Vallès Occidental)*. Quaderns de Patrimoni III. Ajuntament de Sabadell.

MAURI, Alfred; SOLER, Maria (1999): "Les conques baixes del Llobregat i l'Anoia a la fi del I mil·lenni", a *Actes del Congrés Internacional Gerbert d'Orlhac i el seu temps: Catalunya i Europa a la fi del 1r mil·lenni*. Eumo Editorial. Vic. Pàgs. 209-225.

MAURI, Alfred; MENCHON, Joan; TEIXELL, Immaculada (2003): "Excavacions arqueològiques al castell de Gelida. Campanyes de 1996 i 2001-2002" a *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Sant Cugat del Vallès. Pàgs. 522 - 528.

MAURI I MARTÍ, Alfred (1988): *Les excavacions arqueològiques a la plaça de l'església (Martorell)*, Quatre ratlles, quaderns d'estudis locals, 2. Centre d'Estudis Martorellencs, Martorell.

MAYER, Marc; RODÀ, Isabel (1984): *La romanització del Vallès segons l'epigrafia*. Sabadell.

MAYER, Marc; RODÀ, Isabel (1997): "La via Augusta des Pyrénées à l'Èbre", a *Voies romaines du Rhône à l'Èbre: via Domitia et via Augusta*. DAF. París. Pàgs. 114-125.

MENÉNDEZ, F.X.; SOLIAS, J.M. (1997): "La via Augusta de Barcelone à Martorell", a *Voies romaines du Rhône à l'Èbre: via Domitia et via Augusta*. DAF. París. Pàgs. 157-167.

MIQUEL I ROSSELL, F. (1945): *Liber Feudorum Maior*. CSIC. Barcelona.

MIRET, M. (1988): "Dades sobre el poblament a la comarca de Garraf durant la Baixa Romanitat i els inicis de l'Alta Edat Mitjana" a *XXIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (Sitges, 1984)*. Vol. II, pàgs. 219 -227. Sitges.

MONTANARI, Massimo (1979): *L'alimentazione contadina nell'alto Medioevo*. Liguori Editore. Napoli.

MORAN, Josep (1980): "Nota sobre l'etimologia del topònim Rosanes", a *L'Observador de Martorell*, núm. 34. Martorell.

MORAN, Josep (1982): "Els noms de lloc al Baix Llobregat", a *I Jornades d'Estudis sobre el Baix Llobregat*. CECBLL. Martorell. Pàgs. 31-44.

MORAN, J. (1984): *El Capbreu de Castellbisbal*. Barcelona.

MORIN, Edgar (2001a): *Introducción al pensamiento complejo*. Gedisa Editorial. Barcelona.

MORIN, Edgar (2001b): *La mente bien ordenada*. Seix Barral. Barcelona.

MORO, Antoni-Abel (1999): "Municipi d'Ègara", a *Del Romà al Romànic*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàgs. 91-92.

MUNTANER, Ignasi. M. (1995): *El terme d'Olerdola en el segle X segons el document de dotació de l'església de Sant Miquel*. IEP. Vilafranca del Penedès.

MURIEL, Susanna; PUJOL, Marta (2003): "Estudi antropològic i paleopatològic de les restes òssies de quatre sepultures a l'ermita de Sant Pere Sacama (Olesa de Monsetrat, Baix Llobregat)", a *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Sant Cugat del Vallès. Pàgs. 561-566.

NAVARRO, Rosario; MAURI, Alfred (1987): "La secuencia estratigráfica de la necrópolis de Santa Margarida (Martorell, Barcelona)" a *Actas del II CAME*. Madrid.

NAVARRO, Rosario; MAURI, Alfred (1991): "L'església de Santa Margarida (Martorell)" a *Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (Segles X al XVIII)*. Barcelona. Pàg. 295-300.

NAVARRO, Rosario; MAURI, Alfred (1992a): "L'aplicació del mètode Harris a l'excavació de la necrópolis de Santa Margarida", a *Harris Matrix. Sistemes de registre en arqueologia*. Lleida. Vol. II, pàg. 49-76.

NAVARRO, Rosario; MAURI, Alfred (1992b): "L'església i la necrópolis de Santa Margarida (Martorell, Baix Llobregat)" a *Tribuna d'arqueologia 1990-1991*. Barcelona. Pàgs. 123-128.

NAVARRO I SÁEZ, Rosario; MAURI I MARTÍ, Alfred (1993): "Santa Margarida de Martorell: la transició de l'antiguitat tardana al món medieval" a *Actas del IV CAME, Tom II*. Pàgs.. 341-344.

OCAÑA, Maria (1998a): *El món agrari i els cicles agrícoles a la Catalunya Vella (s. IX-XIII)*. Documenta 1, Dep. d'Història Medieval. Universitat de Barcelona. Barcelona.

OCAÑA, Maria (1998b): "Les fonts etnogràfiques i l'etnoarqueologia", a *Experimentació arqueològica sobre conreus medievals a l'Esquerda*, 1991-1994. Universitat de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 83-84.

OLLICH, Imma (Coord.)(1998): *Experimentació arqueològica sobre conreus medievals a l'Esquerda*, 1991-1994. Universitat de Barcelona. Barcelona.

OLLICH, Imma; ROCAFIGUERA, Montserrat (2001): *L'Esquerda. 2500 anys d'història. 25 anys de recerca*. Fundació privada l'Esquerda. Roda de Ter.

ORDEIX, Ramon (1993-1997): *Les dotalies de les esglésies de Catalunya*. Estudis Històrics. Vic.

OREJAS, Almudena (1991): "Arqueología del paisaje: historia, problemas y perspectivas", a *AEspA*, núm. 64. Pàg. 191-230.

PADRÓS, Pepita (1999): "Ciutat de Bètulo", a *Del Romà al Romànic*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàgs. 89-90.

PAGÈS, Montserrat (1980): "La torre circular i els eremitoris rupestres de Benviure, a Sant Boi de Llobregat", a *Acta Mediaevalia 1*. Universitat de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 175-195.

PAGÈS, Montserrat (1983): *Les esglésies pre romàniques a la comarca del Baix Llobregat*. IEC. Barcelona.

PAGÈS, Montserrat (1988): "Una torre romana a Castellví de Rosanes dominant la Via Augusta sobre el pas del Llobregat", a *Fonaments 7*. Barcelona. Pàgs. 153-158.

PAGÈS, Montserrat (1992a): *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Biblioteca Abat Oliba. Barcelona.

PALET i MARTÍNEZ, Josep Maria (1994): *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època iberoromana i l'altmedieval. Segles II-I aC - X-XI dC*. Estudis i Memòries d'Arqueologia de Barcelona. Centre d'Arqueologia de la Ciutat. Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

PALET i MARTÍNEZ, Josep Maria (2003): "L'organització del paisatge agrari al Penedès i les centuriacions del territori de Tàrraco: estudi arqueomorfològic", a *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*. Generalitat de Catalunya. Barcelona. Pàgs. 211-229.

PALLÍ AGUILERA, Federico (1985): *La via Augusta en Catalunya*. Faventia Monografies. U.A.B. Bellaterra.

PARDO, M. (1994): *Mensa episcopal de Barcelona (878-1299)*. Fundació Noguera. Barcelona.

PARENTI, R. (1988): "Le tecniche di documentazione per una lettura stratigrafica dell'elevato", a *Archeologia e restauri dei monumenti*. Firenze. Pàgs. 249-279.

PASQUINUCCI, Marinella; TRÉMENT, Frédéric (ed.) (1999): *Non-Destructive Techniques Applied to Landscape Archaeology*. Oxbow Books. Oxford.

PEDEMONTE, B. (1929): *Notes per a la història de la Baronia de Castellvell de Rosanes, Martorell, Abrera, Castellví de Rosanes, Castellbisbal, Sant Andreu de la Barca i Sant Esteve Sesrovires*. Barcelona.

PERA, Joaquim; GURRI, Esther (1999): "Ciutat d'lluro", a *Del Romà al Romànic*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàgs. 90-91.

PÉREZ, X. (1988): *Diplomatari de la cartoixa de Montalegre (segles X-XII)*. Fundació Noguera. Barcelona.

PEUQUET, D.J.; MARBLE, D.F. (Ed.) (1990): *Introductory readings in Geographic Information Systems*. London.

PREVOSTI, Marta (1981a): *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'lluro*. Mataró.

PLADEVALL, Antoni (1989): *Història de l'Església a Catalunya*. Editorial Claret. Barcelona.

PREVOSTI, Marta (1981b): *Cronologia i poblament a l'àrea rural de Baetulo*. Badalona.

PRIETO, Alberto (1997): "La relación entre Egara y Barcino en época romana y visigótica" a *Historia social, pensamiento historiográfico y Edad Media. Homenaje al profesor Abilio Barbero*. Ed. M. I. Loring. Madrid. Pàgs. 209-215.

PUIG, Ferran (1999): "Ciutat i muralla de Bàrcino", a *Del Romà al Romànic*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàgs. 84-86.

PUIG, P. (1995): *El monestir de Sant Llorenç de Munt sobre Terrassa. Diplomatari dels segles XI i XII*, 3 vols. Fundació Noguera. Barcelona.

RAVENTÓS I ESCOFET, J.; BOSCH DE NOIA I CASANOVAS, R. (1976): *El castell de Subirats*. Seix i Barral. Barcelona.

RIBAS, Benet (1990): *Història de Montserrat (888-1258)*, Textos i Estudis de Cultura Catalana, 19, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, S.A., Barcelona.

RIBAS, Jordi (1992): "Análisis y diagnosis", a *Manual de Ciencia del paisaje Teoría, métodos y aplicaciones*. Masson, S.A., Barcelona.

RIBÉ I MONGE, Genís (1995): *La capella de Sant Nicolau (Sabadell, Vallès Occidental)*. Ajuntament de Sabadell. Sabadell.

RIERA, S.; ESTEBAN, A: (1994): "Vegetal evolution and human activity during the last 6000 years in the centre of the Catalan coast (NE Iberian Peninsula)", a *Vegetation History and Archeobotany*, 3. Pàgs. 7-23.

RIERA, Santiago.; PALET, Josep M. (1993): "Evolució del sector de Montjuïc - el Port entre l'època romana i altmedieval (s. III-X): una contribució a l'estudi diacrònic del paisatge", a *Actes del III Congrés d'Història del Pla de Barcelona. Barcelona*. Vol. I, pàgs. 49-70.

RIERA, Santiago (1999): "Evolució del paisatge al Pla de Barcelona", a *Del Romà al Romànic*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona. Pàgs. 136-137.

RIPOLL, Eduard (1977): *Olèrdola. Història de la ciutat i guia del conjunt monumental i museu monogràfic*. Diputació Provincial de Barcelona. Barcelona.

RIU, Eduard (1994): "Barcelona, de la ciutat romana a la capital comtal (segles V-X)", a *Actes del IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola*. Alacant. Vol. III, pàgs. 23-29.

RIU, Manuel (1962): "Probables huellas de los primeros castillos de la Cataluña carolingia", a *San Jorge, 47*. Diputació de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 35 - 39.

RIU, Manuel (1978): "La feudalizació del camp català", a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña, XXI*. Barcelona. Pàgs. 29-46.

RIU, Manuel (1979): "Els primers eremitoris mossàrabs de Catalunya", a *Fonaments*, núm. 1. Barcelona.

RIU, Manuel (Dir.) (1982): *Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya. Acta Mediaevalia. Annex 1*. Universitat de Barcelona. Barcelona.

RIU, Manuel; VALDEPEÑAS, Pilar (1994): "El espacio eclesiastico y la formación de las parroquias en la Cataluña de los siglos IX al XII" a *L'environnement des églises et la topographie religieuse des campagnes médiévales*. DAF. París. Pàgs. 57 - 67.

RIU, Manuel (1995): "Ramaderia i arqueologia a la Catalunya medieval", a *Actes del 3r. curs d'arqueologia d'Andorra. La vida als dos vessants del Pirineu*. Andorra. Pags. 110-122.

RIU, Manuel (1998a): "Problemas de metrología aplicados a la estructuración del suelo: medidas lineales y de superficie", a *Experimentació arqueològica sobre conreus medievals a l'Esquerda*, 1991-1994. Universitat de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 70-76.

RIU, Manuel (1998a): "Pesos, mides i mesures a la Catalunya medieval. Aportació al seu estudi", a *Experimentació arqueològica sobre conreus medievals a l'Esquerda*, 1991-1994. Universitat de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 77-82.

RIUS, J. (1945): *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*. Barcelona.

RODRÍGUEZ, Alba; PALOMO, Antonio (2003): "Les estructures medievals de can Roqueta II (Sabadell, Vallès Occidental), a II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. ACRAM. Barcelona. Pàgs. 443-450.

ROIG, Jordi; COLL, Joan M. (2003): "Intervenció arqueològica a l'església de Sant Salvador de Polinyà (Polinyà, Vallès Occidental): de la vila *Pauliniano* a la parròquia de Sant Salvador", a II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. ACRAM. Barcelona. Pàgs. 721-734.

ROIG, Jordi; COLL, Joan M. ; MOLINA, Josep A. (2003): "El conjunt arqueològic de Sant Esteve de Castellar Vell (Castellar del Vallès, Vallès Occidental): el vilatge i l'església d'època carolíngia i comtal (segles IX-X i XI-XII) ", a II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. ACRAM. Barcelona. Pàgs. 791-803.

SABATÉ, Flocel (1996): *L'expansió territorial de Catalunya (segles IX-XII): ¿Conquesta o repoblació?* Universitat de Lleida. Lleida.

SABATÉ, Flocel (1997): *El territori de la Catalunya Medieval. Precepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*. Fundació Salvador Vives i Casajuana. Barcelona.

SALICRÚ, Roser (2001): "Propter vetustatem et Terremotum. Els terratrèmols de 1427-1428 i el castell de Castellví de Rosanes", a *Acta Historia et Archaeologica Mediaevalia*, 22. Universitat de Barcelona. Vol. II, pàgs. 565-600.

SALRACH, Josep M. (1987): *Història de Catalunya. El Procés de feudalització. Segles III-XII*. Edicions 62. Barcelona.

SALRACH, Josep M. (1993): "La vinya i els viticultors a la Catalunya de l'Alta Edat Mitjana", a *Vinyes i vins: mil anys d'Història. Actes del IIIr. col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*. Febrer 1990. Publicacions de la Universitat de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 117-145.

SALRACH, Josep M. (Dir.)(1995): *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. Vol. 2. La formació de la societat feudal. Segles VI-XII*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

SALRACH, Josep M. (1997): "Mas prefeudal i mas feudal", a *Territori i societat a l'Edat Mitjana. Història, arqueologia, documentació, I*. Universitat de Lleida. Lleida.

SALRACH, Josep M. (1999): "La Catalunya de Gerbert entre dues èpoques: estructura del territori i dinàmica políticoeconòmica", a *Actes del Congrés Internacional Gerbert d'Orlhac i el seu temps: Catalunya i Europa a la fi del 1r. mil·lenni*. Eumo Editorial. Vic. Pàgs. 45-67.

SALRACH, Josep M. (Coord.)(2004): *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Mitjana*. Barcelona.

SÀNCHEZ, Eduard (2000): "La ceràmica alt-medieval de la plaça Doctor Guardiet de Rubí", a *Ir. Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Barcelona. Pàgs. 124-128.

SANCHO, Marta (1988, inèdit): *L'utilitatge agrari a la Catalunya Medieval*. Tesina de llicenciatura. Universitat de Barcelona. Barcelona.

SANCHO, Marta (1999): *Homes, fargues, ferro i foc. Arqueologia i documentació per a l'estudi de la producció de ferro en època medieval: les fargues dels segles IX-XIII al sud del Pirineu català*. Ed. Marcombo Boixareu Editores. Barcelona.

SOCHAVA, V. *La ciencia de los geosistemas. Espacio, Tiempo y Forma*, 3, 1988, pàgs. 417-454.

SOLER, J.; RUIZ, V. (1999): "Els palaus de Terrassa. Estudi de la presència musulmana al terme de Terrassa a través de la toponímia", a *Terme*, 19. Terrassa. Pàgs. 38-51.

SOLER, Joan (2003): "El territori d'Ègara, des de la seu episcopal fins al *castrum Terracense* (segles V-X). Alguns residus antics en al toponímia altmedieval", a *Terme*, núm. 18. Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. Terrassa. Pàgs. 59-95.

SOLER, Maria (2002, inèdit): *Estructura econòmica i model de poblament. Morfogènesi evolutiva dels nuclis d'hàbitat concentrat al comtat de Barcelona entre els segles X i XIII*. Treball d'investigació [DEA]. Universitat de Barcelona. Barcelona.

SOLIAS, Josep Maria (1990): *El poblament ibèric i romà del curs inferior del Llobregat*. Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona.

TO, Lluís (1997): *Família i hereu a la Catalunya nord-oriental (segles X-XII)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

TOMLINSON, R.F. (1990): "Geographic Information System -- a new frontier", a *Introductory readings in Geographic Information Systems*. London. Pàgs. 18-29.

TORRABADELLA, Roger (2000), inèdit: *Aplicació dels Sistemes d'Infomació Geogràfica (SIG) per a l'estudi del territori en època medieval. La plana de Vic a la fi del s IX i al principi del s XI. Un exemple d'articulació i distribució de la població a Catalunya en època medieval*. Memòria de Llicenciatura. Universitat de Barcelona. Barcelona.

TOUBERT, Pierre (1990): *Castillos, señores y campesino en la Italia medieval*. Editorial Crítica. Barcelona.

TOUBERT, Pierre (2004): "L'incastellamento. Problèmes de définition et d'actualisation du concept", a *Actes del Congrès. Castells medievals a la Mediterrània nord-occidental*. Museu Etnològic del Montseny. Arbúcies. Pàg. 21-35.

TRIBÓ, Gemma (1993): "Els emparrats del Baix Llobregat i la producció de vi grec", a *Vinyes i vins: mil anys d'Història. Actes del IIIr. col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*. Febrer 1990. Publicacions de la Universitat de Barcelona. Barcelona. Pàgs. 381-392.

UDINA, F. (1947): *El "Libre Blanch" de Santas Creus (Cartulario del siglo XII)*. CSIC. Barcelona.

UDINA, F. (1951): *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona.

UDINA, A.M. (1984): *La successió testada a la Catalunya Altomedieval*. Fundació Noguera. Barcelona.

URPí; Rosa M.; RESINAS, Juan Antonio (1991): *El castell i terme de Banyeres del Penedès dels seus orígens al segle XIV*. Ajuntament de Banyeres del Penedès. Banyeres del Penedès.

VALENZUELA LAMAS, Silvia (2004, inèdit): *Estudi de les restes faunístiques recuperades al jaciment de Santa Margarida (Martorell, Baix Llobregat)*.

VILA, Josep M. (1992): "El castell de Claramunt", a *Arqueologia Medieval a l'Anoia*. Diputació de Barcelona. Barcelona. Pàgs.45 - 49.

VILA, Josep M. (1993a): "Excavacions arqueològiques al Castell de Claramunt, a *Estrat: revista d'arqueologia, prehistòria i història antiga*, núm. 6. Igualada. Pàgs. 131 - 150.

VILA, Josep M. (1993b): "Estudi històric-arqueològic del Castell de Rubí", a *Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí, Any XI, núm. 36*. Rubí. Pàgs. 143 - 191.

VILA, Josep M. (2000): "Evolució arquitectònica d'una petita explotació pagesa medieval. El mas Vilar d'Olesa de Montserrat (s. XI-XV)", a *Ir. Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. ACRAM. Barcelona. Pàgs. 308-319.

VILÀ VALENTÍ, J (1984): "La formación del concepto de paisaje en la geografía contemporánea", a *l Coloquio de Paisaje y Geosistema*. Barcelona. Pàg. 21-42.

VIVES, Elisenda (1990): *La població catalana medieval. Origen i evolució*. Eumo Editorial. Vic.